

С. П. Кучин,

к. е. н., доцент, старший науковий співробітник наукового відділу з проблем державної безпеки, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

S. Kuchyn,

PhD in economics, associate professor, Senior scientific employee of Scientific department of the State Security problems of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

IMPROVEMENT OF MECHANISM OF THE STATE SUPPORT OF THE CULTURAL SPHERE IN UKRAINE

У статті досліджено сучасні напрями державної культурної політики в Україні. Визначено пріоритетні вектори удосконалення механізмів державного регулювання в сфері культури. Зроблено висновок, що держави, які проводять зважену політику в сфері культури в періоди прояву кризових явищ у соціальній та економічній сферах, з мінімальними втратами можуть досягати успіхів у проведеному невідкладних реформ. Підкреслено тезу, що сучасні недоліки у соціально-культурній сфері заважають подальшим економічним, соціальним і політичним перетворенням в Україні. Розроблено концептуальні основи загальнодержавної програми підтримки розвитку суб'єктів сфери культури в Україні, метою якої є сприяння культурному розвитку населення, розширення впливу закладів сфери культури на формування ціннісних орієнтацій суспільства, поширення кращих досягнень культури та мистецтва, формування сталої матеріально-фінансової бази закладів сфери культури в Україні.

The article explores the modern directions of state cultural policy in Ukraine. There is priority vectors of improvement of mechanisms of state regulation in the cultural sphere determined. It is concluded that countries, which perform a balanced policy in the sphere of culture in periods of manifestation of crisis phenomena in social and economic spheres, can achieve successes in the implementation of urgent reforms with minimal losses. The thesis is underlined about current shortages prevention in the socio-cultural sphere for further economic, social and political reformations in Ukraine. We've developed the conceptual bases of the nationwide program of development support for subjects of the cultural sphere in Ukraine, the aim of which is to promote for cultural development of population, to expand the influence of institutions of cultural area on the formation of value orientations of society, to spread the best achievements of culture and art, to form the stable material and financial base of institutions of cultural sphere in Ukraine.

*Ключові слова: культура, програма, розвиток, держава, політика, механізм, регулювання.
Key words: culture, program, development, state, policy, mechanism, regulation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Держава залишається одним з провідних чинників формування стратегії розвитку закладів культурного напрямку, а питання ролі державного втручання та підтримки сфери культури набуває актуального значення в період формування національної свідомості та побудови ефективної соціально-економічної системи суспільства. Провідна

роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави належить органам державної влади та місцевого самоврядування, які є невід'ємною частиною народногосподарської системи та виконують функцію управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державної політики в сфері культури відображені в роботах вітчизняних авторів: О. Батіщева, Ю. Бо-

гучкий, Г. Дутчак, М. Жулинський, В. Кремень, В. Малімон, В. Панченко, Н. Фесенко, В. Черба, В. Шейко та інші. Проведенню цього дослідження також сприяв аналіз нормативно-правових актів українського та закордонного законодавства щодо механізму регулювання в сфері культури.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у виявленні сучасних напрямів державної культурної політики в Україні, пріоритетних векторів удосконалення механізмів державного регулювання в сфері культури та розробці концептуальних основ загальнодержавної програми підтримки розвитку суб'єктів сфери культури в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна політика держави відносно розвитку мистецтва в країні повинна забезпечувати економічні гарантії існування процесу постійного виробництва продукції організацій сфери культури, розвитку культурного та мистецького потенціалу. Держава може сприяти розвитковій сфері культури, встановлюючи через відповідні нормативні акти податкові пільги при фінансуванні закладів через систему юридичних чи приватних осіб, благодійних організацій, меценатів, спонсорів. На законодавчому рівні в багатьох країнах світу закріплена норма, коли кошти, спрямовані з благодійною метою до організацій соціально-культурної сфери надають можливість меценату зменшити податкове навантаження на своє підприємство.

Державна політика у сфері культури багато в чому залишається інерційною, а бюджетна підтримка культури — недостатньою за обсягами, нечіткою за пріоритетами та недосконалою за механізмами. В бюджетних видатках на культуру надто низькою є частка видатків розвитку. Слабко стимулюється діяльність меценатів та інвесторів у сфері культури. Не набули значного розвитку інструменти державно-приватного партнерства у підтримці культурних ініціатив [7].

Можливою державною стратегією у сфері культури може стати нарощування обсягів бюджетної фінансової підтримки культури. Такий варіант державної стратегії у сфері культури можна охарактеризувати як малоєфективний. Інший, альтернативний варіант державної стратегії, полягає в орієнтації не на бюджетні кошти, а переважно на позабюджетні джерела фінансування — спонсорів, меценатів, на власні доходи сфери культури. Для цього слід посилити сприяння благодійникам та меценатам, а також потужніше підтримувати вітчизняних виробників культурної продукції. У такого підходу є позитивний потенціал, адже згадані механізми підтримки розвитку культури нині слабо використовуються в Україні, порівняно з розвиненими країнами Європи. Результативність цього підходу є обмеженою — він спрацьовує лише для окремих, ринково-орієнтованих ділянок сфери культури. Окрім цього, кошти благодійників чи власні доходи не зможуть замінити бюджетної підтримки таким закладам культури як музеї, бібліотеки, клубні заклади, школи естетичного виховання дітей. З огляду на вищевикладене, в якості оптимального варіанту державної стратегії розвитку культури на державному рівні пропонується така стратегія, що поєднуватиме позитивні елементи описаних варіантів. Це передбачає поєднання бюджетної підтримки культури зі стимулюванням благодійництва, меценатства, підприємницької активності культурно-мистецьких закладів; поєднання реформи системи органів управління культурною сферою із запровадженням нових, конкурсних і прозорих механізмів фінансування культурно-мистецьких проектів [7].

Враховуючи поступову втрату зацікавленості населення у послугах сфери культури, неспроможність подібних суб'єктів самостійно активно залучати споживачів до власних закладів та установ, вважаємо доцільним впровадити на практиці загальнодержавну програму підтримки розвитку суб'єктів сфери культури під умовною назвою "Майбутнє покоління".

Вже з самого народження дитини, держава мусить піклуватися про її виховання та формування моральних якостей. В залежності від осмислення людиною своєї ролі в суспільстві, вона будуватиме власну модель поведінки на основі уявлень про власне призначення у соціальному, економічному, політичному житті суспільства. Ще з раннього дитинства батьки повинні орієнтувати кожну людину на загальноприйняті в суспільстві норми та цінності, залучати до пізнання світу культури та мистецтва, виховувати в неї духовність та моральність. Існує багато напрямів, за якими людину біологічну можна перетворити на соціально-адаптованого індивіда, наділити його характером та освіченістю.

Сучасні виплати по народженню дитини відповідно до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" [3] здійснюються державою систематично, але їх витрати контролюються слабо. Жодних гарантій того, що батьки спрямують хоча б невелику частину цих коштів на відвідання дитиною мистецьких, художніх, культурних закладів, не існує.

Батьки, або особи, що опікуються дитиною (опікуни та інші) у відповідності до загальнодержавної програми повинні мати право на отримання державної дотації на відшкодування частини витрат, пов'язаних зі споживанням продукції підприємств, установ та закладів сфери культури. Розмір дотації визначатиметься можливостями бюджету.

Слід зазначити, що в багатьох країнах світу важливою складовою активної соціальної політики вже давно є надання прямих послуг або ваучерів на оплату таких послуг [10]. Подібна практика ігнорується в Україні.

Вік, з якого дитина вже може свідомо сприймати інформацію мистецького, художнього, історичного, пізнавального напрямку, становить три роки. Згідно із механізмом реалізації запропонованої загальнодержавної програми, при досягненні дитиною трирічного віку один з батьків звертається з відповідною заявою до установи, у функції якої входить розпорядження коштами державної дотації. Це може бути районне, міське, обласне відділення культури або відділи соціальної допомоги, тощо. До заяви додається копія паспорта, ідентифікаційного коду одного з батьків, свідоцтво про народження дитини, довідка про відкриття в установі банку спеціального соціального рахунку. Уповноважена установа перераховує на спеціальний соціальний рахунок одного з батьків суму у визначеному розмірі. Доступ до коштів батьки отримують через систему електронних платежів за допомогою пластикової картки відповідного дизайну, на якій зазначено суворе цільове використання коштів.

Кошти можна витратити суворо в межах України на придбання квитків до театру, музею, виставки, бібліотеки (крім квитків на концерти) будь-якого підприємства, організації чи установи сфери культури будь-якої форми власності. Здійснити розрахунок можливо лише в електронній формі (видача готівки за картою не передбачена) безпосередньо в касі закладу сфери культури (це сприятиме підвищенню інтенсивності впровадження системи електронних платежів в сфері культури, яка нині не має всеосяжного впровадження подібних закладах). Сума коштів, яку можна використати протягом одного місяця, має бути обмежена з метою попередження зловживань та

оформлення фіктивних операцій купівлі-продажу, а білет, що видається одному з батьків в касі, повинен мати відповідну позначку (За програмою під умовною назвою "Майбутнє покоління").

Рекомендована сума дотації на одну дитину на місяць, в залежності від її віку, становить: від 3-х до 14-ти років включно (відвідування заходу 1 раз на місяць) — 40 грн.; від 15-ти до 17-ти років включно (відвідування заходу 1 раз на місяць) — 70 грн. Збільшення допомоги при досягненні підлітком 15-річного віку обумовлена тим, що підліток відвідує захід вже як доросла людина, в переважній більшості випадків, не маючи змоги придбати дитячий квиток.

У віці від 3-х до 14-ти років дитина відвідує заклад, установу, підприємство разом з батьком та матір'ю, здійснюється виховна функція родини, відбувається позитивний вплив на психіку та поведінку дитини. Це стимулює зростання попиту на білети зі сторони батьків. Відвідування заходу всією родиною крім фінансової вигоди (зростання виручки, зростання сум сплачених податків) має і загальнодержавний соціальний ефект — залучення дорослого покоління до мистецьких, художніх, історичних цінностей. У віці від 15-ти до 17-ти років підліток відвідує заклад або разом з батьками, або самостійно. Реалізується функція батьківського контролю, підліток привчається приймати самостійні рішення, в цей період відбувається закріплення ціннісних орієнтацій та правил поведінки людини на майбутнє.

У таблиці 1 проведено розрахунок сум державної допомоги згідно з програмою під умовною назвою "Майбутнє покоління".

Враховуючи сучасну ситуацію з народжуваністю в Україні, в державі щорічно народжується приблизно 500 тис. дітей. Населення України у віці від 3 до 14 років складає приблизно 5 млн, у віці від 15 до 17 років приблизно 1,5 млн [5].

Сума коштів на відповідну програму розраховується за формулою:

$$Z = ((K(3-14) * (S1*12)) + ((K(15-17) * (S2*12))),$$

де Z — загальна сума витрат на реалізацію Програми;

K (3— 14) — кількість дітей у віці від 3 до 14 років;

K (15— 17) — кількість дітей у віці від 15 до 17 років;

S1 — орієнтовна сума витрат на місяць на дитину віком від 3 до 14 років;

S2 — орієнтовна сума витрат на місяць на дитину віком від 15 до 17 років.

Таким чином, сума коштів на реалізацію запропонованої програми складе:

$$Z = ((5000000 * (S1*12)) + ((1500000 * (S2*12)))$$

$$Z = ((5000000 * (40*12)) + ((1500000 * (70*12)))$$

$$Z = (5000000 * (480) + (1500000 * (840)))$$

$$Z = 2400000000 + 1050000000$$

$$Z = 2505000000$$

На дітей у віці від 3 до 14 років сума складе 2,4 млрд грн., у віці від 15 до 17 років — 0,105 млрд грн. на рік. Таким чином, річний бюджет загальнодержавної програми під умовною назвою "Майбутнє покоління" становитиме близько 2,505 млрд грн.

Важливим є те, що невикористані кошти протягом року будуть повертатись до відповідного бюджету, що стимулюватиме до якнайповнішого використання дотації учасниками програми, що позитивно впливатиме на підвищення попиту на продукцію сфери культури. Також частина цих коштів повернеться в бюджет у вигляді податків, але най-

Таблиця 1. Розрахунок сум державної допомоги згідно з програмою під умовною назвою "Майбутнє покоління"

Вік дитини (роки)	Сума коштів на родину з однією дитиною (грн. в міс.)	Сума коштів на родину з двома дітьми одної вікової групи (грн. в міс.)	Сума коштів на родину з трьома дітьми одної вікової групи (грн. в міс.)
3	40	80	120
4	40	80	120
5	40	80	120
6	40	80	120
7	40	80	120
8	40	80	120
9	40	80	120
10	40	80	120
11	40	80	120
12	40	80	120
13	40	80	120
14	40	80	120
15	70	140	210
16	70	140	210
17	70	140	210

головнішим досягненням стане те, що з перших років життя людини, держава отримує можливість виховання високоморальної, духовної, освіченої, цілеспрямованої та відповідальної особистості. Така особистість зможе принести країні набагато більше користі, ніж людина, яка буде прагнути задовольняти лише свої першорядні потреби та ігноруватиме світову й вітчизняну культурну спадщину. Це є першим кроком до формування в українському суспільстві сприятливої та ефективної культури поведінки, виробництва та споживання.

З розвитком комерційної діяльності організацій культури, все більш помітну роль в їх фінансуванні почав відігравати банківський кредит. В європейському просторі держави сприяють в отриманні банківських позик, надаючи організаціям культури гарантії по кредитах. У Франції, Італії, Німеччині створені державні структури, які надають гарантії за кредитами різним суб'єктам сфери культури. Слід зауважити, що такі гарантії розповсюджуються переважно на суб'єкти комерційної діяльності. У Франції це завдання виконує Інститут фінансування кіно і сфери культури, утворений державними і приватними банками, у Великобританії — Національний фонд розвитку, що кредитує виробництво фільмів [1, с. 140].

Доцільним вважаємо переймання зарубіжного досвіду в цьому напрямі та надання в рамках програми під умовною назвою "Майбутнє покоління" пільгових кредитів державними банками на будівництво та реконструкцію приміщень закладів сфери культури, придбання ними нового обладнання, замовлення виготовлення декорацій, реквізиту, костюмів, реконструкцію фойє та глядацьких зал.

Для України цікавим є досвід країн, які пройшли або проходять шлях розвитку, аналогічний нашому (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина та інші). Він свідчить про те, що держава, яка не в змозі належною мірою фінансувати соціальну сферу, повинна рішуче реформувати соціальну політику за трьома головними напрямками [Докладно див. 10]:

— по-перше, це роздержавлення соціальної сфери та максимальне звільнення держави від функцій безпосереднього надання громадянам соціальних послуг з перекладенням цих обов'язків на некомерційні структури;

— по-друге, формування ринку соціальних послуг з реальною конкуренцією їх надавачів, внаслідок чого підвищується якість і знижуються витрати на виробництво цих послуг;

— по-третє, впровадження комплексної системи соціального замовлення, основою якого є принцип переваж-

ного використання бюджетних та позабюджетних коштів, призначених для соціальних потреб, на фінансування не відомств і відповідних бюджетних установ, а цільових соціальних програм і соціальних проєктів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Держави, які проводять зважену політику в сфері культури в періоди кризи, швидко та з мінімальними втратами можуть досягати успіхів у проведенні економічних, політичних і соціальних реформ. Нині очевидним є той факт, що недоліки у соціально-культурній сфері заважають подальшим економічним, соціальним і політичним перетворенням в період становлення ринкових відносин в Україні.

Державна політика у сфері культури має бути орієнтована на збереження національної культурно-мистецької спадщини, підтримку академічних напрямків мистецтва, підвищення рівня професіоналізму, підтримку мистецької та культурологічної освіти, матеріально-технічне переоснащення сфери культури, популяризацію українського мистецтва у світі, а основними завданнями розвитку сфери культурних послуг в Україні мають стати реальне збереження та примноження культурних надбань, гарантування свободи творчої діяльності, доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина, забезпечення дієвих умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та рівня естетичного виховання громадян. Всі культурно-освітні установи функціонально пов'язані, а тому ефективною має бути система територіальних комплексів культурного обслуговування населення, об'єднаних єдністю зони обслуговування та спільністю наявних ресурсів. Реалізація цих завдань сприятиме розвитку соціального захисту населення, відродженню духовних цінностей українського суспільства та його національної самосвідомості.

Доцільним вважаємо впровадження загальнодержавної програми розвитку "Майбутнє покоління", в рамках якої планується застосування механізму пільгового кредитування державними банками будівництва та реконструкції приміщень закладів сфери культури, придбання ними нового обладнання, замовлення виготовлення декорацій, реквізиту, костюмів, реконструкцію фойє, глядацьких та виставкових зал, виділення коштів для відвідування закладів сфери культури підростаючим поколінням дітей та підлітків.

Досягненню соціально-орієнтованих цілей сприятиме зростання активів підприємств, організацій та установ сфери культури, розвиток творчого підходу до вирішення нагальних проблем, покращення якості послуг, активне освоєння інновацій, зменшення відтоку кадрів, зміцнення солідарності в колективі, зростання позитивної репутації закладів сфери культури в суспільстві.

Література:

1. Абанкіна Т. Многоканальное финансирование культуры и искусства: зарубежный опыт / Т. Абанкіна // Журнал Новой экономической ассоциации. — М.: ОАО "Первая образцовая типография". — 2012. — № 2 (14). — С. 138—141.
2. Дутчак Г. Державна політика в Україні у галузі театрального мистецтва (1917—2000 рр.): дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / Г. Дутчак. — Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2004. — 263 с.
3. Закон України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Малімон В. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства: автореф. дис. ... канд. наук з

держ. упр.: спец. 25.00.02 / В. Малімон. — Івано-Франківськ, 2011. — 20 с.

5. Населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Панченко В. Реалізація державної політики у сфері культури України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / В. Панченко; Акад. муніцип. упр. — К., 2015. — 20 с.

7. Проєкт "Концепції державної цільової національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва на період до 2017 року" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua>

8. Фесенко Н. Державне регулювання розвитку культури на регіональному рівні: дис... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Н. Фесенко; Національна академія держ. управління при Президентіві України, Харківський регіональний ін-т держ. управління. — Х., 2006. — 224 арк.

9. Черба В. Механізми державного управління сферою культури в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / В. Черба; Акад. муніцип. упр. — К., 2015 — 20 с.

10. Швайко М. Зарубіжний досвід бюджетного фінансування соціальної сфери та можливості його використання в Україні / М. Швайко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". — Суми, 2003. — Т. 7. — С. 154—158.

References:

1. Abankina, T. (2012), "Multi-channel financing of culture and art", Zhurnal Novej jekonomicheskoy asociacii, vol. 2 (14), pp. 138—141.
  2. Dutchak, H. (2004), "State policy in the Ukraine in the field of Performing Arts (1917—2000 years)", Abstract of Ph.D. dissertation, Historical Sciences, Natsional'nyj pedahohichnyj universytet im. M.P. Drahomanova, Kyiv, Ukraine.
  3. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On State Aid to Families with Children", available at: (Accessed 15 Feb 2017).
  4. Malimon, V. (2011), "The cultural policy of the state as a factor of social reform", Ph.D. Thesis, Economy, Ivano-Frankivsk, Ukraine.
  5. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Population", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Feb 2017).
  6. Panchenko, V. (2015), "Implementation of state policy in the field of culture Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, Akademiia munitsypal'noho upravlinnia, Kyiv, Ukraine.
  7. Ministry of Culture of Ukraine (2012), "Project "Concept of State Target National Cultural program of art and culture for the period until 2017", available at: <http://mincult.kmu.gov.ua> (Accessed 15 Feb 2017).
  8. Fesenko, N. (2006), "State regulation of culture at regional level", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kharkivsk'kyj rehional'nyj instytut derzhavnoho upravlinnia, Kharkiv, Ukraine.
  9. Cherba, V.M. (2015), "Mechanisms of state management in the sphere of culture in Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, Public Administration, Akad. munitsyp. upr., Kyiv, Ukraine.
  10. Shvajko, M. (2003), "Foreign experience of budget financing of social services and the possibility of its use in Ukraine", Problemy i perspektyvy rozvytku bankivsk'koi systemy Ukrainy, vol. 7, pp. 154—158.
- Стаття надійшла до редакції 30.01.2017 р.*